

УДК 351/354

БЕЗПЕКА: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ**Igor KORZH,**

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач наукової лабораторії
Науково-дослідного інституту інформатики і права
Національної академії правових наук України

АНОТАЦІЯ

У статті проводиться дослідження питання методологічних підходів до визначення поняття «безпека». Здійснюється аналіз наукової літератури з питань права та безпеки в частині дослідження та розкриття змісту терміна «безпека». Зазначається, що розуміння змісту поняття «безпека», здійснення його аналізу, надання йому наукового визначення та належне практичне застосування є важливими для вирішення питання забезпечення існування та функціонування будь-якого організму і насамперед такого його соціального виду, як держава.

Зазначається, що поняття «безпека» є різноплановим, воно позначає складне соціально-політичне явище, оскільки акумулює в собі багатогранну життєдіяльність, накопичений історичний досвід, зрештою, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, загалом земної цивілізації.

Виокремлюються три наукові підходи до визначення поняття «безпека»: відсутність загроз системі; захищеність системи від наявних та ймовірних загроз; загрози існують завжди, вони негативно впливають на систему, однак вжиті заходи мінімізують їхній негативний вплив, що дає змогу системі функціонувати і розвиватися. Надається сучасне, на думку автора, визначення цього терміна.

Ключові слова: безпека, відсутність безпеки, захищеність системи, мінімізація впливу, негативний вплив, розвиток системи, функціонування системи.

SAFETY: METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE CONCEPT**Ihor KORZH,**

Doctor of Law Sciences, Senior Researcher, Head of Scientific Laboratory Research Institute of Informatics and Law
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

SAMMARY

The article deals with the question of methodological approaches to the definition of “safety”. An analysis of scientific literature on law and safety issues is being conducted in terms of research and disclosure of the term “security”. It is noted that understanding the meaning of the concept of “safety”, the implementation of its analysis, providing it with a scientific definition and proper practical application are important for solving the issue of ensuring the existence and functioning of any organism, and especially its social type, as a state.

It is noted that the concept of “security” is diverse, it denotes a complex socio-political phenomenon, since it accumulates a multifaceted livelihoods, accumulated historical experience, in the end, the preference and culture of each person (individual), society, state, in general, earthly civilization.

There are three scientific approaches to the definition of “safety”: the absence of threats to the system; security of the system from existing and potential threats; threats always exist, they have a negative impact on the system, but the measures taken minimize their negative impact, which allows the system to function and develop. The modern, in the author’s opinion, the definition of this term is given.

Key words: security, lack of security, system security, minimize exposure, negative influence, system development, functioning of the system.

Постановка проблеми. Події політико-правового та воєнного характеру, що відбуваються останніми роками в Україні зокрема та у світі загалом, спонукають до здійснення більш глибокого аналізу та зміни сприйняття безпекової парадигми, тобто системи понять і уявлень про безпеку в цілому, щодо механізмів та шляхів забезпечення безпеки людини, суспільства та держави в умовах сьогодення.

Актуальність теми дослідження підтверджується логічним виникненням питання щодо відповідності нинішніх загальноприйнятих підходів до визначення терміна «безпека» тим викликам, небезпекам і загрозам, які нині постали перед Україною та світовим суспільством у цілому. Чи можна в сучасних умовах сприймати в цілому прийняте нинішнє його визначення, тобто змістове наповнення згаданого терміна, що використовуються у багатьох

державах Європи і світу, чи необхідне його теоретичне, наукове переосмислення та уточнення?

Стан дослідження. Науковий аналіз проблеми щодо методологічних підходів до визначення поняття «безпека» свідчить про їхню різнобічність, часто – альтернативність. Теоретичні дослідження щодо різних аспектів поняття «безпека» здійснювали такі українські вчені: В. Ананьїн, В. Антипенко, О. Белов, О. Білорус, О. Гончаренко, В. Горбулін, В. Гошовська, О. Данильян, О. Дзьобань, М. Дмитренко, С. Єрохін, І. Корж, С. Костюков, В. Крутов, В. Куліш, О. Лісничук, Е. Лисицин, В. Ліпкан, В. Лутай, О. Маначинський, А. Марущак, С. Марчук, В. Мунтіян, В. Настюк, Н. Нижник, В. Олуйко, М. Павліченко, В. Паламарчук, Г. Перепелиця, В. Пилипчук, С. Пирожков, О. Сафіна, Г. Ситник, С. Сьомін, С. Толстой, О. Фармагей, В. Ященко та інші.

В Україні значна кількість дослідників (С. Пирожков, О. Белов, С. Селиванов, М. Косолапов, Г. Мурашин, Є. Кравель, С. Гордієнко, В. Картавцев та ін.) визначають безпеку як певну характеристику стану системи та її основних складників. Саме сучасне трактування безпеки як «стану захищеності» конкретного соціального об'єкта (особи, суспільства, держави) позитивно сприймається політичними та науковими колами. Такий підхід враховується під час розроблення проєктів концепцій і законодавчих актів з питань безпеки в Україні та у державах СНД.

Метою і завданням статті є дослідження наявних напеер методологічних підходів до визначення терміна «безпеки» і виокремлення такого з них, який відповідає вимогам сьогодення та прийнятний на перспективу.

Викладення основного матеріалу. Цілком очевидно, що шукати відповіді на питання, зазначені вище, потрібно серед наявних уявлень про безпеку, включаючи всі сфери буття та діяльності як соціуму, так і навколишньої природи.

Суспільство зокрема і світ загалом перебувають не в статичному, а в динамічному стані, тобто вони розвиваються, змінюються, набувають нових форм і нового змісту – і це об'єктивна реальність, від якої нікуди не дітися. Те, що вчора було прийнятним для позавчора, і те, що сьогодні неприйнятне, але було прийнятним для вчорашнього часу, – реалії, з якими людство зіштовхується повсюдно. Однак цілком зрозуміло, що складність процесів і явищ, що досліджуються, їх комплексність, рівень непередбачуваності та сила впливу еволюційних процесів на параметри системи безпеки стрімко зростають у процесі історичного розвитку. Тому розуміння такого феномена, як категорія «безпеки», його аналіз, наукове визначення та належне практичне застосування важливі для вирішення питання забезпечення існування та функціонування будь-якого живого організму, а надто соціального, насамперед такого його виду, як держава [1, с. 8]. А відповідь на поставлене питання слід шукати серед наявних уявлень про «безпеку», у тому числі серед наукових підходів до цього.

Як засвідчує аналіз філософських підходів до зазначеного питання, природу безпеки становить природа речей – об'єктивний процес реалізації активного начала у становленні речей (елементів). Зумовлюючи буття речей у їхній цілісності, природа речей формує механізми самозбереження, що базуються на розпізнанні позитивних та негативних зовнішніх впливів. Навіть найпростіші організми мають механізми самозбереження, що базуються на спроможності розпізнавання негативних і позитивних зовнішніх чинників. На більш високих рівнях розвитку живої природи виникає феномен біологічного значення, коли живий організм переносить у навколишній світ значущий для нього сенс, наприклад їжі. З виникненням психіки розвиваються психічні форми розуміння навколишнього середовища. Вищі тварини, отримуючи можливість цілісного сприйняття не лише окремих предметів, а й ситуації загалом, стають здатними до випереджального відображення [2]. Виходячи із зазначеного, саме спроможність до оцінки негативних наслідків зовнішніх впливів і породжує феномен безпеки. Пов'язуючи будь-який зовнішній вплив з майбутніми негативними наслідками, той чи інший організм надає йому відповідного значення – безпеки. Феномен безпеки має велике значення для збереження життя. Якщо організм не сприйматиме навколишній світ крізь призму безпеки, він загине.

У людській життєдіяльності феномен безпеки отримує подальший розвиток. Маючи свідомість, людина стає спроможною не лише до здійснення оцінки негативного впливу на неї або на будь-який інший об'єкт. Вона спроможна оцінити і свій стан щодо безпеки. Феномен безпеки виникає як специфічна форма визначення існування будь-якого

об'єкта щодо безпеки. У людському розумінні феномени безпеки і безпеки є однопорядковими, в них лише оформлюються різні відносини: якщо у феномені безпеки формується лише негативний вплив, то в феномені безпеки – відносини об'єкта і негативного впливу [2].

Як випливає з наукових досліджень, феномен безпеки (як і небезпеки) має подвійну природу. Оскільки у своїй загальності природу безпеки становить природа речей, то в об'єктивному сенсі безпечно тотожне збереженню природного визначення буття, а будь-яке заперечення природи речей небезпечно. Тому в об'єктивному сенсі для речей, напевно, безпечним є лише те, що визначено їхньою природою. Небезпека, відповідно, тотожна антиприродному визначенню. Особливість феномена безпеки, як і небезпеки, полягає в тому, що він виникає та існує як форма суб'єктивного визначення. За своєю сутністю феномен безпеки є суб'єктивним рефлексивним визначенням (оформленням) існування, опосередкованого відсутністю небезпеки [1, с. 9–10].

Питання безпеки протягом сотень і тисяч років перебуває в центрі уваги багатьох учених, істориків, правників, філософів, а також політиків, можновладців, військових. На проблему безпеки звертали увагу ще в античні часи. Проте тоді розуміння безпеки не виходило за рамки повсякденного і тлумачилося як відсутність небезпеки для людини. Саме в такому значенні вживав термін «безпека» давньогрецький філософ Платон. У філософських і політико-правових ученнях античних мислителів проблема забезпечення безпеки громадян розглядалася як засіб досягнення загального блага. Так, Аристотель у своїх роздумах про ідеальне державне облаштування та способи управління суспільством висував критерій безпеки громадян [3, с. 509]. Відомий мислитель Б. Спіноза головною метою створення «громадянського суспільства» називав мир та безпеку життя [4, с. 311], а Ж.-Ж. Руссо вважав, що найважливішою турботою держави має бути турбота про самозбереження [5, с. 171].

У добу Середньовіччя під безпекою вже розуміли спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Цей термін увійшов у вжиток 1190 року [6, с. 142], проте не закріпився в цьому значенні у лексиці народів Європи і до XVII століття використовувався не часто. В.І. Даль у своєму тлумачному словнику дає визначення безпеки як: відсутність небезпеки, збереження, надійність [7, с. 67].

Таким чином, на ранніх стадіях наукових розвідок щодо категорії «безпеки» вона сприймалася як відсутність загроз, небезпек для людини. Таке уявлення відповідало тому рівню і стану світоглядної та наукової думки. За такого підходу випускаються з виду протиріччя об'єктивно-суб'єктивної сфери людської діяльності, які є джерелом будь-яких змін і розвитку в оточуючому людство світі. Тому в нинішній час є некоректним твердження про те, що відсутність загроз – це є безпека. Стану, за якого суспільству і його членам не загрожує небезпека, просто немає. Потрібно акцентувати свою увагу на своєчасне вирішення суперечностей, що виникають. А це сприятиме збереженню життєздатності людини, суспільства, держави. Тому що безпека є вкрай важливою потребою для соціуму, що подібно до його потреби у харчах, одязі, житлі тощо.

Великий англійський філософ Т. Гоббс у своєму знаменитому творі «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та цивільної», опублікованому більш як 360 років тому, забезпечення безпеки визначив головною метою держави [8, с. 129]. Вважається, що він першим із системних позицій проаналізував проблеми безпеки і виживання держави, суспільства та окремого індивіда в контексті їхньої взаємодії. На його думку, страх перед

загрозами власній безпеці змушує людину жити в суспільстві і шукати в ньому засоби колективного захисту від зазначених загроз. Тому, за Т. Гоббсом, пошук безпечних умов розвитку і життєдіяльності суспільства зумовлює прогрес цивілізації [8, с. 39–46]. Подібні погляди, незважаючи на певну різницю у філософсько-правових теоріях та наукових ученнях, у XVII–XVIII століттях були характерними для більшості європейських країн. Тоді утвердилася точка зору, згідно з якою головною метою держави є загальний добробут та безпека. Причому саме держава через систему юридичних приписів та механізмів їх реалізації виступає гарантом безпеки. Тому під безпекою розумілося забезпечення стану відсутності реальної небезпеки для відповідних органів та організацій.

Таким чином, поняття «безпека» набуває поширення в західноєвропейських наукових та політичних колах завдяки філософським концепціям Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Б. Спінози, працям Н. Макиавеллі, Ш. Монтеск'є, І. Канта, Г. Гегеля та інших мислителів XVII–XVIII століть і розуміється як стан спокою, що виникає завдяки забезпеченню стану відсутності реальної небезпеки (фізичної чи моральної). Саме в цей період започатковані перші намагання теоретичної розробки цього поняття. Таким чином, із середніх віків у наш час прийшов методологічний підхід щодо визначення терміна «безпека» як стан спокою, який діє завдяки забезпеченню його захисту від загроз та небезпек. Тобто зазначене визначення передбачає, що вживані заходи забезпечують безпеку будь-якої системи від загроз і небезпек.

Усвідомлення дослідниками розуміння безпеки як стану захищеності зумовило появу великої кількості визначень, порою альтернативних, особливо у нинішній час. Так, у тлумачному словнику С. Ожегова поняття «безпека» визначається: як стан, коли не загрожує небезпека, є захист від небезпеки, а «безпечний» – як такий, що не загрожує небезпекою, захищає від небезпеки [9, с. 46]; захищений стан, за якого не загрожує небезпека [10, с. 25]; це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [11, с. 32]; діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів з виявлення (вивчення), запобігання, послаблення, усунення (ліквідації) і відвернення загрози, здатної знищити їх, позбавити матеріальних і духовних цінностей, завдати невідшкодовних збитків, заблокувати шляхи для прогресивного розвитку [12] тощо.

Значимо, що поняття «безпека» є різноплановим, воно позначає складне соціально-політичне явище, оскільки акумулює в собі багатогранну життєдіяльність, накопичений історичний досвід, зрештою, уподобання і культуру кожної людини (індивіда), суспільства, держави, загалом земної цивілізації [13, с. 22]. Як визначає В. Могилевський, безпека є показником якості будь-якої сучасної системи як цілісності [14, с. 225], стверджуючи, що вона має розглядатися як специфічна властивість динамічних систем, як комплексний критерій оцінки їх якості, що характеризує динаміку розвитку системи та її технічне втілення.

В українському законодавстві категорія «безпека» знайшла своє вираження у різних безпекових термінах, як-то: національна безпека, державна безпека, воєнна безпека, інформаційна безпека, кібербезпека тощо. Так, у рамковому Законі [15] та у низці підзаконних актів усі безпекові терміни базуються на такій безпековій характеристиці, як «захищеність» від різнобічних загроз. Наприклад, під «**восьною безпекою**» розуміється «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз»; під «**державною безпекою**» – «захищеність державного суверенітету,

територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру»; під «**національною безпекою**» – «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» тощо.

Таким чином, зазначений вище підхід містить у собі значення ролі силового компонента в забезпеченні безпеки. Створення такої моделі безпеки передбачає задіяння зусиль усіх державних та суспільних структур та свідомого відношення до цього всієї нації. А тому під безпекою розуміється не лише безпека країни, а й суспільства й окремої людини, тобто це є «національна безпека»; це не просто безпека, яка досягається лише силовими засобами, а й безпека, яка досягнута внаслідок розвитку людини, суспільства і держави; це безпека між людьми, суспільствами, народами, державами, що є глобальною безпекою.

Широта уявлень про безпеку цілком зрозуміла, оскільки що складніший і насиченіший об'єкт дослідження, то більше може бути його дефініцій. Разом із тим широка палітра визначень не завжди забезпечує розкриття природи об'єкта. Багато хто з дослідників прагне надати поняттю «безпека» сучаснішого змісту, що відповідало б реальним умовам забезпечення безпеки. Однак заміна застарілих уявлень про безпеку більш сучасними не розв'язує проблеми. Визначень безпеки стало вже так багато, що часом незрозуміло, яке з них брати за основу, досліджуючи ту чи іншу безпекову проблему.

Є небезпека, що сучасні уявлення про безпеку можуть виявитися такими ж конкретно-історичними і перехідними, що й попередні. Це пов'язано з тим, що визначення базуються на альтернативному та асоціативному принципах. Через це логіко-понятійний ряд, що відображає феномен безпеки, найчастіше продовжується поєднанням небезпеки із системою загроз, ризиком втратити щось або, значно рідше, з певною шкодою. Спільна етимологія понять, незважаючи на розбіжності в їх тлумаченні, на «виході» розуміння безпеки (захищеності, відсутності ризику, нешкідливості, забезпечення подальшого розвитку) і небезпеки передбачає вияв, оцінку, систематизацію загроз і, нарешті, їх усунення, що дає змогу системі далі розвиватися. Саме така проблема побудови загальної, розрахованої на тривалий час системи безпеки, на нашу думку, може зайняти місце замість завдання щодо усунення наявної загрози безпеці системи.

Якщо розкривати явище небезпеки в сучасних умовах, ідентифікувати його, то необхідно виходити з принципу, що все справляє вплив на все. Таким чином, джерелом небезпеки може бути будь-що живе і неживе, так само й підпадає під небезпеку все живе і неживе. Отже, небезпеку можуть становити:

- природні процеси та явища;
- елементи техногенного середовища;
- людські дії, що містять загрозу небезпеки тощо.

Небезпеки існують у просторі й часі, а реалізуються у вигляді потоків енергії, речовини чи інформації. Вони не діють вибірково, а, виникнувши, негативно впливають на все матеріальне довкілля. Проте вплив їх неоднаковий: одні об'єкти потерпають більше, інші – менше, це залежить від властивостей самих об'єктів. Тому, розглядаючи нині глобальну і всеосяжну проблему безпеки, всі небезпеки (загрози), як правило, можна поділити на чотири групи:

- природні (природні об'єкти, явища природи та стихійні лиха, що становлять загрозу для життя чи здоров'я людини, – землетруси, зсуви, селі, вулкани, повені, снігові лавини, шторми, урагани, зливи, град, тумани, ожеледі,

блискавки, астероїди, сонячне і космічне випромінювання, грибки, віруси, інфекційні хвороби тощо);

– техногенні (небезпеки, пов'язані з експлуатацією підйнятно-транспортного обладнання, з використанням транспортних засобів, горючих, легкозаймистих речовин та матеріалів, процесів, що відбуваються за підвищених температур та підвищеного тиску, електричної енергії, хімічних речовин, різних видів випромінювання (іонізуючого, електромагнітного, акустичного);

– соціально-політичні (небезпеки, зумовлені низьким духовним та культурним рівнем – бродяжництво, проституція, алкоголізм, злочинність тощо, причиною яких є скрутне матеріальне становище, погані умови проживання, страйки, повстання, революції, конфліктні ситуації на між-національному, етнічному, расовому чи релігійному ґрунті; конфлікти на міждержавному рівні, духовне гноблення, політичний тероризм, ідеологічні, міжпартійні, міжконфесійні та збройні конфлікти, війни);

– комбіновані [16].

Крім того, за характером адресної направленості та ролі суб'єктивного фактора у виникненні несприятливих умов для системи розрізняють:

– **виклик**: сукупність обставин, не обов'язково конкретно загрозового характеру, але які вимагають відповідного реагування на них;

– **ризик**: можливість виникнення несприятливих і небажаних наслідків у діяльності самого суб'єкта;

– **небезпека**: цілком усвідомлена, але не фатальна вірогідність заподіяння шкоди будь-кому (будь-чому), яка визначається наявністю об'єктивних і суб'єктивних факторів, що мають вражаючі властивості;

– **загроза**: найбільш конкретна і безпосередня форма небезпеки, яка створюється цілеспрямованою діяльністю відверто ворожих сил [1, с. 18–19].

Таким чином, можна констатувати, що для розгляду та вивчення проблеми безпеки відповідною точкою є поняття «небезпека», якому доцільно дати таке визначення: небезпека – це об'єктивно наявна можливість негативного впливу на соціальний організм, внаслідок чого йому може бути спричинено будь-які ушкодження, шкода, що погіршує його стан, надає його розвитку небажаної динаміки або параметрів (характер, темпи, форми, напрями тощо) [17, с. 15].

Дослідники виділяють три чинники, що актуалізують проблему гуманізації ідеології безпеки на початку третього тисячоліття:

– зміна змісту і суті поняття «безпека» згідно з критеріями людино-відповідності політики;

– утвердження синергетичного підходу до безпеки (синергетичний – від грецьк. *synergetikos* – спільний, діючий узгоджено);

– відхід від беззаперечної пріоритетності зовнішньої спрямованості національної безпеки і розвиток її сутісно нової внутрішньополітичної парадигми з акцентом на спроможність подальшого розвитку соціальної системи.

На думку багатьох дослідників, нині, як ніколи, актуальним стає розуміння безпеки як уміння уникнути загрози за допомогою широких і ґрунтовних знань у різних галузях життєдіяльності, інформації, високого інтелектуального потенціалу. Безпека не може стояти осторонь сучасних світових тенденцій до оновлення і підвищення статусу знань, які перетворюються на соціально організуючу силу. Розуміння поняття «безпека» як цінності нині вважається класичним у наукових школах США та провідних країн Європи, що підтверджується думкою аналітиків військової академії у Вест-Пойнті (США) щодо змістового наповнення поняття «безпека». Тому доцільно погодитися з В. Маніловим, А. Возженіковим, М. Дзлівим, А. Прохо-

жаєвим, М. Потрубачом, О. Гончаренком, Е. Лисичиним, В. Вагаповим та іншими дослідниками, що безпека є засобом збереження та підтримання таких цінностей, як добробут, сталий розвиток тощо [1, с. 23–34].

Саме ціннісна проблематика найбільш ґрунтовно і плідно розроблялася починаючи з XIX століття неокантіанцями Р. Лотце, який уперше використав категорію «цінність», В. Віндельбандтом, Г. Ріккертом, Г. Когеном та розвивалася у XX столітті Н. Гарманом, Р. Перрі, Дж. Дьюї, М. Шелером, А. Мейнонгом. Уперше термін «аксіологія» ввів у науковий обіг П. Лапі у XX столітті для визначення вчення про природу, сутність, зміст і функціонування цінностей як соціокультурного чинника.

Найважливішим аксіологічним об'єктом захисту з боку держави і суспільних інститутів є загальноцивілізаційні цінності, до яких належать основи цивілізаційного існування людства, насамперед вищі духовні цінності, ідеали, що становлять стрижень духу особистості, є ядром духовного потенціалу суспільства, забезпечують його духовну стійкість, є найважливішою умовою забезпечення безпеки суспільства. Історично складені, ментально укріплені, вистраждані народом ідеали виконують функцію згуртування, зміцнення нації, визначають сенс і мету її існування, спрямованість суспільного розвитку [18].

Оптимальний стан соціального об'єкта (особи, суспільства, держави) вважається найбільш сприятливим у конкретних історичних умовах. Очевидно, що він є і найбільш безпечним. При цьому поняття охоплює всі можливі умови, позитивні і негативні, для досягнення такого стану. Оптимальність тут досягається не відсутністю будь-яких негативних факторів та процесів, що впливають на систему, а їх мінімізацією. Тому безпека соціальної системи – це стан її оптимального функціонування і розвитку. Саме такий стан гарантує достатню захищеність системи та її відносну непорушність. Тобто сутністю безпеки будь-якої системи є її здатність розвиватися і реалізовувати свої функції. Тому зміст поняття «безпека» ширший, ніж «стан захищеності» системи від внутрішніх і зовнішніх загроз, а тим більше – «стан її непорушності» [19]. Тому безпека соціальної системи залежить від її здатності ефективно нейтралізувати внутрішні та зовнішні загрози, що виникли (за можливості запобігати їх виникненню), а також стимулювати та використовувати у своїх інтересах позитивні явища, фактори і процеси, що впливають на соціальну систему, а також створювати їх; стимулювати трансформацію нейтральних щодо такої системи факторів у позитивні, протидіяти їх трансформації у негативні фактори, процеси, явища. Тобто безпека – це уміння системи мінімізувати вплив на неї негативних факторів, що дає змогу їй здійснювати подальший свій розвиток.

Таким чином, можна дійти висновку, що *поняття «безпека» в соціальному розумінні означає збалансований стан функціонування соціальної системи (людини, держави, світового співтовариства), антропогенних, природних систем тощо, за якого людина завдяки знанням про навколишнє природне середовище і тенденції його розвитку своїми діями спроможна своєчасно виявити та мінімізувати негативний вплив наявних та потенційних загроз або уникнути їх, що, своєю чергою, дає їй можливість зберігати систему своєї цінностей і забезпечувати подальший їх розвиток.*

Висновки. У наукових дослідженнях і минулого, і сучасності щодо поняття «безпека» є три концептуальні підходи:

- відсутність загроз системі;
- захищеність системи від наявних та ймовірних загроз;
- загрози існують завжди, вони негативно впливають на систему, однак вжиті заходи мінімізують їхній негативний вплив, що дає змогу системі функціонувати і розвиватися.

З огляду на наведене зазначимо, що дефініція безпеки має базуватися насамперед на ціннісному, гуманістично-цивілізаційному підході, трансформованому у методологію соціального аналізу. Саме таким і є наведене у дослідженні визначення терміна «безпека». Водночас, враховуючи нинішні тенденції до досягнення окремими державами своїх інтересів виключно через воєнну площину, шляхом застосування сили, військова складова частина терміна «безпека» і нині залишається актуальною, і не виключено, що ця актуальність зберігатиметься ще впродовж багатьох років.

Список використаної літератури:

1. Корж І.Ф. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері державної безпеки України : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. 384 с.
2. Рыбалкин Н.Н. Природа безопасности. *Вестник Московского университета. Серия 7. Философия*. Москва, 2003. № 5. С. 36–52.
3. Аристотель. Политика: в 4 т. / общ. ред. А.И. Доватура. 2-е изд. перераб. Москва : Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
4. Спиноза Бенедикт. Избранные произведения: в 2 т. Москва : Госполитиздат, 1957. Т. 2. 1350 с.
5. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Москва : Мысль, 1957. Т. 2. 727 с.
6. Белая книга Российских спецслужб / редкол. Алаев Е.И. и др. Москва : Обозреватель, 1996. 268 с.
7. Даль В.И. Толковый словарь живого русского языка: в 4 т. Москва : Русский язык, 1978. Т. 1. 699 с.
8. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского: в 2 т. Москва : Мысль, 1991. Т. 2. 731 с.
9. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под ред. Н.Ю. Шведовой. Москва : Русский язык, 1990. 915 с.
10. Большой толковый психологический словарь / Ребер Артур (Penguin). пер. с англ. Москва : Вече, АСТ, 2000. Т. 1 (А–О). 592 с.
11. Толковый словарь юридических терминов / сост. А.Н. Головастикова, Л.Ю. Грудцына. Москва : Эксмо, 2007. 448 с.
12. Fisher D. Non-military aspects of security: A system approach / UNIDIR. Aldershot etc. Dartmouth, 1993. XV. P. 10.
13. Національна безпека України методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку : навчальний посібник / за ред. Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т. Ірпінь : Академія ДПС України, 2000. 304 с.
14. Могилевский В.Д. Введение в теорию управления безопасностью систем. *Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях*. Москва : ОИ./ ВИНТИ, 2001. № 4. С. 215–236.
15. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
16. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади : навчальний посібник / за ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. 352 с.
17. Дзлийев М.И., Урсул А.Д. Основы обеспечения безопасности России : учебное пособие Москва : Экономика, 2003. 423 с.
18. Горлинський В.В. Феномен безпеки як об'єкт аксіологічної рефлексії. *Мультиверсум. Філософський альманах*. Київ : Центр духовної культури, 2004. № 40.
19. Гордієнко С.Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека». *Стратегічна панорама. Київ* : науково-практичний журнал Національного інституту стратегічних досліджень. 2003. № 2. С. 114–120.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Корж Ігор Федорович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач наукової лабораторії Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Korzh Ihor Fedorovych – Doctor of Law Sciences, Senior Researcher, Head of Scientific Laboratory Research Institute of Informatics and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

garry52@ukr.net